

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

БОРЩЕНКО ВЛАДЛЕНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 346.91:347.92(043.3)

ГРУПОВІ ПОЗОВИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі адміністративного та господарського права Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова МОН України (м. Одеса).

Науковий керівник - кандидат юридичних наук, доцент
Степанова Тетяна Валеріївна,
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова МОН України,
доцент кафедри адміністративного та
господарського права (м. Одеса).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Ніколенко Людмила Миколаївна,
Маріупольський державний університет
МОН України, декан економіко-
правового факультету (м. Маріуполь,
Донецька область);

кандидат юридичних наук
Згама Антоніна Олександрівна,
Міжнародний гуманітарний університет,
доцент кафедри цивільного та господарського
права і процесу (м. Одеса).

Захист відбудеться *«19» травня 2015 року об 11⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий *«17» квітня 2015 року.*

**В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

Г.Д. Джумагельдієва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Основним видом господарського судочинства, у порядку якого здійснюється захист права, є позовне провадження, а засобом порушення цього провадження – позов. Позов є одним із центральних і найбільш складних явищ господарського процесуального права. На сучасному етапі розвитку правові відносини у суспільстві стали вельми різноманітними і багатосуб'єктними. Разом з тим, відсутність особливостей розгляду у господарських судах більш складних і заплутаних спорів з великою кількістю учасників часто призводить до порушення прав та законних інтересів таких осіб.

Сучасне законодавство України припускає можливість захисту в суді прав та інтересів різноманітного характеру. В юридичній практиці багатьох демократичних країн з розвинутою ринковою економікою відомі досить ефективні процесуальні засоби захисту прав та інтересів численних груп осіб – групові позови, проте, особливості провадження за груповими позовами в господарському процесуальному законодавстві України не врегульовано.

У юридичній літературі, на жаль, дослідженням групових позовів не приділялося належної уваги. Серед вітчизняних науковців окремі питання цього правового явища у своїх роботах аналізували Н.Ю. Сакара і Л.А. Островська. На теренах незалежної України системне теоретичне дослідження групових позовів здійснювала В.А. Миколаєць лише в аспекті цивільного процесуального права.

Найбільшу увагу цьому питанню у різні роки приділяли: Г.О. Аболонін, О.А. Бахарєва, М.А. Вікут, М.А. Гурвич, О.О. Добровольський, В.М. Жуйков, С.С. Кларк, О.А. Кухарєва, Н.К. Мясникова, Р. Норд, Г.Л. Осокіна, М.А. Періно, В.К. Пучинський, І.В. Решетникова, М.К. Треушников, Л.В. Туманова, О.О. Уксусова, Г. Уолтер, Л.Д. Харбор, Д.М. Чечот, В.В. Ярков та інші дослідники. Однак у сучасній науці господарського процесуального права України відсутнє системне дослідження групового позову в господарському судочинстві, єдиний погляд науковців на правову природу, елементи, порядок його пред'явлення та особливості розгляду.

Викладене свідчить про необхідність і доцільність дослідження цього важливого явища, що і обумовило вибір теми авторкою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова МОН України у межах теми «Дослідження проблем співвідношення приватноправових та публічноправових чинників соціально-економічних відносин» (ДР № 0106U008142), де авторкою опрацьовано питання групових позовів у господарському процесі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень про групові позови та обґрунтування пропозицій до господарського процесуального законодавства України щодо закріплення особливостей провадження за груповими позовами.

Реалізація вказаної мети дисертаційної роботи зумовила необхідність поставлення та вирішення наступних завдань:

з'ясувати правову природу та сформулювати поняття групового позову в господарському судочинстві;

дослідити розвиток групового позову в країнах англосаксонської та континентальної системи права та з урахуванням цього досвіду визначити напрями вдосконалення відповідного законодавства в Україні;

конкретизувати складові права на груповий позов у господарському процесі;

визначити елементи групового позову;

доопрацювати питання захисту групового інтересу в господарському судочинстві прокурором та іншими органами державної влади і місцевого самоврядування;

обґрунтувати можливість та особливості використання групового позову при захисті інтересу господарського товариства та за заявами громадських об'єднань і асоціацій;

визначити види та правовий статус учасників провадження за груповими позовами в господарському судочинстві;

конкретизувати механізм порушення провадження за груповим позовом;

окреслити напрями внесення змін до законодавства України про судовий розгляд справ за груповими позовами в господарському судочинстві;

уточнити особливості викладення судового рішення у справах за груповими позовами.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають під час здійснення правосуддя з метою захисту порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів групи осіб у господарському процесі.

Предметом дослідження є групові позови у господарському судочинстві.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові і спеціальні методи. Під час дослідження застосовувався метод аналізу та синтезу, який дозволив виділити особливості групового позову, виявити його правову природу та елементи, осягнути групові позови як єдину систему та розкрити ознаки, що характерні для даного явища (підрозділи 1.1, 1.2, 1.4). Системно-функціональний метод дозволив охарактеризувати особливості та місце групових позовів в системі видів процесуальної множинності (підрозділ 1.1). За допомогою історичного методу досліджено виникнення та розвиток процесуально-правових механізмів захисту прав та інтересів численних груп осіб (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий метод дозволив порівняти норми господарського процесуального законодавства України, Європейського Союзу та країн загального права у частині правового регулювання процедур судового захисту прав та інтересів численного кола осіб (підрозділи 1.1, 1.2). На основі діалектичного методу розроблено та сформульовано поняття «груповий позов» (підрозділ 1.1). Формально-логічний метод використовувався для виявлення недосконалості законодавчого врегулювання порядку звернення за захистом порушених прав та інтересів групи (підрозділи 2.1, 2.2). Теоретико-прогностичний метод дозволив розробити пропозиції щодо вдосконалення господарського процесуального законодавства про порядок провадження за груповим позовом (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4).

Теоретичну основу дослідження, крім наукових здобутків вищезазначених авторів, склали роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: К.М. Артамонової, Н.С. Батаєвої, О.М. Вінник, Ш.Б. Кулахметова, В.К. Мамутова, Л.М. Ніколенко, А.О. Згами, Т.В. Степанової, Т.В. Степаненко та інших вчених.

Емпіричну основу дослідження склали законодавство України та зарубіжних країн, практика діяльності судових органів України та інших країн.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на основі наукових здобутків, законодавства та практики його реалізації проведено перше після прийняття Господарського (Арбітражного) процесуального кодексу України комплексне дослідження відносин щодо захисту прав та інтересів численної групи осіб в господарському процесі, в якому на доктринальному рівні обґрунтовано нові теоретичні положення щодо процедури такого розгляду, запропоновано механізм судового розгляду господарських справ із застосуванням групового позову для ефективного захисту прав та інтересів групи осіб, чиї права порушені, розроблено пропозиції з удосконалення відповідного господарського процесуального законодавства.

У дисертації вперше:

обґрунтовано, що особливість права визначення предмету за груповим позовом полягає в тому, що це право може належати тільки позивачеві, який першим подав позов, а всі інші позивачі у даному праві обмежені – у них є лише можливість приєднатися до групового позову, предмет якого чітко визначений на початковій стадії позивачем, який порушив дану справу;

запропоновано закріпити можливість громадських об'єднань та асоціацій брати участь у процесі захисту групового інтересу у господарських судах;

обґрунтовано, що особи, які не бажають приєднуватися до групового позову або вийшли зі складу позивачів за груповим позовом, але мають намір подати індивідуальний позов до даного відповідача за такими самими підставами, можуть захистити своє право, вступивши в даний процес як треті особи з самостійними вимогами на предмет спору;

аргументовано встановити сумарний строк розгляду господарської справи, включаючи підготовчі стадії, у межах десятимісячного строку;

запропоновано виділяти питання, які з'ясовуються для винесення рішення за груповим позовом, зокрема, щодо: виявлення всіх зацікавлених у цьому розгляді осіб; визначення загальної суми відшкодування для всієї групи осіб; черговості задоволення вимог, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду господарської справи;

обґрунтовано доповнення Єдиного державного реєстру судових рішень України вкладкою «Групові позови».

Удосконалено:

визначення групового позову в господарському процесі як заяви, складеної в установленому законодавством порядку, що містить адресоване господарському суду прохання про захист прав і законних інтересів однієї або кількох осіб, у тому числі груп осіб або невизначеного кола осіб (на момент подачі позову), при пред'явленні якої позивач може вимагати судового захисту своїх прав та інтересів, а

також прав і законних інтересів інших осіб, які зазнали аналогічного правопорушення, що виникло на підставі однакових юридичних фактів;

систему загальних ознак, які властиві для позовного провадження за груповим позовом прокурора та інших органів державної влади і місцевого самоврядування як суб'єктів захисту прав та інтересів інших осіб, шляхом розкриття таких додаткових ознак, як: а) специфічний об'єкт судового захисту – поєднаний суспільний або державний інтерес з особистим інтересом конкретних осіб, на захист яких вищевказаний суб'єкт звертається до господарського суду; б) особливий суб'єктний склад на стороні позивача – група осіб і суб'єкт, наділений владними повноваженнями щодо їх захисту; в) прокурор та інші органи державної влади і місцевого самоврядування при вступі у справу є лише процесуальним позивачем; г) рішення за даним позовом має публічно-правове значення, сприяє досягненню певного соціального ефекту, при цьому захищається приватноправовий інтерес (рішення носить персоніфікований характер); д) представляти інтереси групи може один із членів групи та прокурор або інший суб'єкт, наділений владними повноваженнями щодо їх захисту.

Дістало подальший розвиток положення щодо:

визнання групового позову різновидом процесуальної множинності;

розширення процесуальних механізмів захисту у суді прав та інтересів численної групи осіб, чії права порушено одночасно діями однієї особи (процесуальної співучасті, процесуального представництва та банкрутства), провадженням за груповими позовами;

впровадження позивача-представника; обмежень на гонорар представника за груповим позовом, надання суду права відсторонити позивача-представника від участі у процесі, якщо суду стане відомо, що вказана особа не діє в інтересах групи; проведення попереднього слухання (або досудового засідання), на якому вирішується питання про можливість процесуального розгляду справи за груповим позовом; сертифікації групи; оптації під час розгляду групових позовів;

систематизації критеріїв (підстав) визнання позову груповим, до яких віднесено: а) наявність у позивача та відповідача процесуальної правоздатності; б) підвідомчість справи господарському суду; в) наявність особливого суб'єктного складу; г) наявність спільного для всіх позивачів відповідача; д) однорідність предмета та підстави вимог групи осіб; е) наявність єдиної доказової бази; ж) використання однакового загального способу захисту прав та інтересів позивачів;

процедури порушення провадження за груповим позовом шляхом доповнення положенням про автоматичний розгляд справи за правилами позовного провадження у випадку відмови позивачеві у розгляді господарської справи за процедурою групового позову у випадку відсутності критеріїв (підстав) для подання такого позову;

процедури розгляду господарської справи за груповим позовом шляхом виділення допроцесуальної стадії, яка складається з етапів формування групи позивачів, оптації (процесуального вибору участі або виходу зі складу групи) для всіх її учасників, ознайомлення та підписання членами групи загальної угоди про проведення єдиного судового процесу при об'єднанні кількох позовних вимог та сертифікації (ідентифікації) учасників;

розсилання судового рішення за груповим позовом тільки сторонам по справі (позивачу-представнику, відповідачу, третій особі, прокурору) з встановленням обов'язку розсилання позивачем-представником за свій рахунок цього рішення всім іншим учасникам на боці позивача.

Практичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних уявлень про групові позови, у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційної роботи у процесі законотворчої діяльності з метою удосконалення та систематизації законодавства України у цій сфері, у правозастосовній практиці шляхом застосування наданих рекомендацій і пропозицій господарськими судами, а також органами та особами, що мають право звертатися до суду на захист групи осіб, чії права порушені. Положення дисертації можуть бути використані при розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з господарського процесуального права, а також при підготовці лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів, у навчально-методичній роботі, при підготовці науково-практичних коментарів.

Пропозиції щодо підвищення ефективності захисту групи осіб, чії права порушені, запроваджено у діяльність Одеської обласної Асоціації роботодавців Півдня України (довідка № 45-к-06 від 17.06.2013 р.), Одеського відділення № 9 ПАТ «Ерсте Банк» (довідка № б/н від 01.08.2013 р.).

Положення дисертації використано у навчальному процесі Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова МОН України при викладанні дисципліни «Господарське процесуальне право» (акт впровадження № б/н від 26.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційної роботи отримані автором особисто на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел, судової практики.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки, які сформульовано у дисертації, доповідалися й обговорювалися на: щорічних конференціях студентів, аспірантів та здобувачів економіко-правового факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова (Одеса, 2008, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку» (Одеса, 2008); І Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: історія, сучасний стан та перспективи удосконалення господарського законодавства» (Донецьк, 2009); І Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції, присвяченій 90-річчю СНУ ім. В. Даля «Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу» (Луганськ, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне міжнародне та вітчизняне право як регулятор суспільних відносин» (Одеса, 2010); ІІ Всеукраїнській конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (Маріуполь, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасного законодавства України» (Одеса, 2012).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 16 наукових працях, зокрема, у 7 наукових статтях, опублікованих у вітчизняних наукових виданнях, що входять до переліку фахових видань для

юридичних наук, 1 статті у зарубіжному науковому виданні, а також 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які охоплюють 10 підрозділів, висновків. Повний обсяг роботи становить 193 сторінки. Робота також містить список використаних джерел, який налічує 208 найменувань і викладений на 23 сторінках, та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження групових позовів у господарському судочинстві» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено правову природу групового позову в господарському судочинстві, розвиток групового позову в країнах англосаксонської, континентальної систем права та в Україні, зміст права на подання групового позову в господарському процесі та його елементи.

У *підрозділі 1.1 «Правова природа групового позову в господарському судочинстві»* досліджено поняття «позову», сформульовано поняття «групового позову» та виявлено його правову природу. У ході процесуально-правового аналізу видів процесуальної множинності в господарському процесі встановлено співвідношення понять «співучасть», «позов про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб», «банкрутство» та «груповий позов».

Конкретизовано, що основними відмінностями процесуальної співучасті від групового позову є такі: а) при груповому позові від групи позивачів виступає позивач-представник, а при співучасті кожний позивач або відповідач щодо іншої сторони виступає у судовому процесі самостійно; б) груповий позов завжди передбачає наявність однакового способу захисту прав, а співучасть таких вимог до сторін не висуває; в) груповий позов передбачає наявність єдиної доказової бази по справі, а для співучасті це не обов'язкова вимога. Наголошується, що у випадку захисту великої групи осіб застосування співучасті є неефективним.

Уточнено, що основним позитивним моментом групового позову порівняно з позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є захист персоніфікованого суспільного інтересу та можливість отримання матеріального відшкодування за судовим рішенням по справі. Оскільки кінцевою метою позивачів є отримання майнового відшкодування за груповим позовом, позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб з його специфічними рисами доцільно розглядати передумовою захисту прав позивачів та проміжним етапом в досягненні поставленої мети у вигляді майнового відшкодування.

Встановлено, що груповий позов та процедуру банкрутства слід розглядати як найбільш схожі інститути процесуальної множинності. Наприклад, в ході розгляду справи формується група (у справах про банкрутство – група кредиторів, у груповому позові – група позивачів), а наявність протокольного рішення зборів кредиторів у справах про банкрутство аналогічна угоді про проведення єдиного судового процесу в груповому позові. Проведено порівняльний аналіз групового позову та банкрутства, і доводиться, що основні критерії групового позову: спільні

юридичні факти, з якими закон пов'язує необхідність у захисті прав та інтересів двох або більше осіб, однорідність предмета та підстави вимог групи осіб, єдина доказова база по справі – у банкрутства відсутні.

Встановлено, що сутність групового позову може бути визначена правильно тільки з урахуванням єдності його матеріально-правової та процесуально-правової сторони. Специфічною рисою процесуально-правової сторони групового позову є можливість приєднання до первісної вимоги про захист прав та інтересів, а також особлива процедура, що застосовується при вирішенні спору за груповим позовом, характер процесуальних відносин, що існують між позивачем і відповідачем, а також наявність з боку численної групи позивачів одного представника. Матеріально-правова складова у позові та груповому позові ідентичні, але порядок розгляду господарської справи та задоволення позовних вимог за груповим позовом має відрізнятися, оскільки останній є правовідношенням з множинним суб'єктним складом.

Запропоновано визначення групового позову в господарському процесі як заяви, складеної в установленому законодавством порядку, яка містить адресоване господарському суду прохання про захист прав і законних інтересів однієї або кількох осіб, у тому числі груп осіб або невизначеного кола осіб (на момент подачі позову), при пред'явленні якої позивач може вимагати судового захисту своїх прав та інтересів, а також прав і законних інтересів інших осіб, які зазнали аналогічного правопорушення, яке виникло на підставі спільного юридичного факту (фактів).

У *підрозділі 1.2 «Груповий позов та його розвиток в країнах світу та Україні»* досліджено історію виникнення групового позову, а також проаналізовано законодавство країн загального права та країн континентального права, виявлено основні відмінності, характерні для правової регламентації досліджуваної юридичної конструкції.

Аналізуючи досвід використання групового позову в Австралії, Великобританії, Канаді, США, аргументовано можливість використання таких напрацювань правових систем країн загального права, як: наявність у процесі позивача-представника; обмеження на гонорар представника за груповим позовом; надання суду права відсторонити позивача-представника від участі у процесі, якщо суду стане відомо, що дана сторона не діє в інтересах групи; положення про проведення попереднього слухання (або досудового засідання), на якому вирішується питання про можливість процесуального розгляду справи за груповим позовом; сертифікація групи; оптація.

Досліджуючи загальні риси механізму захисту численної групи позивачів у країнах континентальної Європи, зокрема, проаналізована ідея захисту інтересів численної групи осіб в одному судочинстві, яка призвела до створення особливої моделі групового позову в державах Європейського Союзу, що у деяких країнах отримала назву публічного позову, а в інших країнах – представницького позову (representative actions). Аналізуючи вказаний досвід, аргументовано можливість використання таких напрацювань країн континентального права, як: здійснення захисту прав і законних інтересів групи осіб за допомогою асоціацій, державних органів, громадських організацій та об'єднань, уповноважених на пред'явлення позовів на захист публічних інтересів численних груп осіб. У зв'язку з цим

запропоновано закріпити на законодавчому рівні повноваження незалежних громадських організацій та об'єднань брати участь у процесі захисту групового інтересу в господарських судах.

У *підрозділі 1.3 «Право на подання групового позову в господарському процесі»* виявлено, що оскільки позов – це процесуальний засіб захисту порушеного або оскарженого суб'єктивного права, то цей засіб буде дієвим лише тоді, коли у складі права на позов будуть наявні дві правомочності: право на звернення до суду (тобто, право на пред'явлення позову) та право на отримання судового захисту (тобто, право на задоволення позову).

Встановлено, що право на пред'явлення позову виникає та зберігається у ході розгляду справи за наявності низки передумов.

Аргументовано, що підставами виникнення (передумовами) права на пред'явлення групового позову повинні бути: 1) наявність у позивача та відповідача процесуальної правоздатності, тобто здатності бути стороною у господарському спорі; 2) підвідомчість справи господарському суду; 3) відсутність рішення суду, господарського або третейського суду, що вступило в законну силу, прийнятого щодо спору між тими ж особами (у межах групового позову мається на увазі первинний позивач та відповідач за позовом) і з тих же підстав; 4) наявність особливого суб'єктного складу (групи осіб, чії права порушені діями відповідача); 5) наявність загального для всіх позивачів відповідача; 6) однорідність предмета та підстави вимог групи осіб; 7) наявність єдиної доказової бази; 8) використання однакового загального способу захисту прав та інтересів. Якщо хоча б одна із зазначених вище підстав відсутня, пропонується відмовляти в порушенні процедури за груповим позовом, але при збереженні можливості розгляду позовної заяви у межах позовного провадження.

У *підрозділі 1.4 «Особливості елементів групового позову»* виявлено особливості елементного складу групового позову.

Аргументовано виділення у груповому позові трьох елементів: предмету, підстав та сторін. Така структура елементів позову знаходить підтвердження своєї практичної значущості у чинному процесуальному законодавстві, відповідно до якого тотожність спорів визначається збігом саме цих трьох елементів.

Обґрунтовано, що право визначення предмету за груповим позовом належить тільки позивачеві, який першим подав позов. Усі інші позивачі у даному праві обмежені – у них є лише можливість приєднатися до групового позову, предмет якого чітко визначений на початковій стадії позивачем, який порушив дану справу. Уточнено, що предметом групового позову є матеріально-правова вимога позивача-представника, спрямована через суд до відповідача, в інтересах групи осіб.

Конкретизовано, що підставою групового позову є зазначена позивачем-представником однакова для всіх позивачів сукупність юридичних фактів і норм права, що обґрунтовує матеріально-правову вимогу до відповідача.

Встановлено, що особливістю групового позову є суб'єктний склад, зокрема, наявність групи позивачів, об'єднаних груповим інтересом. Груповий інтерес – це інтерес певної групи осіб (фізичних та/або юридичних), визнаний державою та забезпечений правом.

Розділ 2 «Використання групового позову в господарському процесі України» складається з двох підрозділів, у яких досліджуються можливості захисту прав та інтересів груп осіб, які доцільно використовувати у господарському судочинстві України.

У *підрозділі 2.1 «Використання групового позову при реалізації захисту прокурором, іншими органами державної влади і місцевого самоврядування»* акцентовано увагу на тому, що на даний час господарським процесуальним законодавством України прямо не встановлено право прокурора та інших органів державної влади і місцевого самоврядування подавати групові позови до господарських судів на захист групи осіб. Аргументовано внесення до ст. 1 ГПК України положення про можливість подання даними суб'єктами відповідного позову.

Уточнено, що груповий позов на стадії його подачі може бути позовом з невизначеним колом осіб, а на момент винесення рішення набувати персоніфікованого характеру. Тобто, в ході розгляду до справи залучають усіх зацікавлених осіб і позов стає груповим (з чітко визначеною кількістю осіб, чії права порушені). Позивач у такій справі визнаватиметься матеріальним позивачем, а прокурор, інші органи державної влади і місцевого самоврядування – лише процесуальним позивачем, які діють від свого імені, але в інтересах інших осіб в силу закону.

Доводиться, що загальними ознаками позовного провадження за груповим позовом, поданим прокурором та іншими органами державної влади і місцевого самоврядування на захист групового інтересу, є наступні: а) тотожність предмета доказування за фактами, на яких ґрунтуються вимоги учасників групи; б) існування одного спільного способу захисту прав та інтересів позивачів; в) отримання учасниками групи загального позитивного результату у разі задоволення судом позову; г) специфічний об'єкт судового захисту – поєднаний суспільний або державний інтерес з особистим інтересом конкретних осіб, на захист яких вищевказаний суб'єкт (прокурор, інші органи державної влади і місцевого самоврядування) звертається до господарського суду; д) особливий суб'єктний склад на стороні позивача – група осіб і суб'єкт, наділений владними повноваженнями щодо їх захисту; е) прокурор або інші органи державної влади і місцевого самоврядування при вступі у справу є лише процесуальним позивачем; ж) рішення за даним позовом має публічно-правове значення, сприяє досягненню певного соціального ефекту, при цьому захищається приватноправовий інтерес (рішення носить персоніфікований характер); з) право представляти інтереси групи має один із членів групи та особливий суб'єкт (прокурор, інші органи державної влади і місцевого самоврядування).

У *підрозділі 2.2 «Використання групового позову при захисті інтересів учасників господарського товариства та за заявами громадських об'єднань і асоціацій»* досліджено непрямий (похідний) позов та майновий груповий (представницький) позов як позови на захист групового інтересу та виявлено, що вони є різновидами процесуальної множинності і одночасно підвидами групового позову.

Акцентовано увагу на тому, що в теорії процесуального права вимоги непрямого позову спрямовані на відновлення порушеного права або інтересу господарського товариства і, таким чином, опосередковано торкаються добробуту всіх його акціонерів (учасників). Уточнено, що у випадку подання такого позову на захист прав і законних інтересів двох і більше осіб, його можна вважати груповим позовом. Конкретизовано відмінну рису даного виду групового позову: з його допомогою можна захистити інтереси всіх учасників господарського товариства, оскільки він дозволяє стягувати присуджене на користь господарського товариства, тобто одночасно на користь усіх учасників такого товариства, а не його окремих учасників, завдяки специфічній конструкції групового позову, яка дозволяє наділити учасника юридичної особи, що звернулася до господарського суду, всіма процесуальними правами й обов'язками позивача. Запропоновано законодавчо закріпити можливість подання позовної заяви акціонерами (учасниками) товариства до такого товариства на захист прав та інтересів своїх та інших членів, а також на захист самого товариства. Також запропоновано закріпити право господарського товариства та/або учасників такого товариства звернутися до суду з позовом до виконавчого органу даного товариства про відшкодування завданих товариству та/або його учаснику збитків унаслідок неправомірних дій виконавчого органу товариства. В іншому випадку можуть виникнути ситуації, коли товариство навмисно позбавляє (наприклад, шляхом відсутності такого пункту в установчих документах) права учасника на подачу позовної заяви.

Встановлено, що у Великому Герцогстві Люксембурзі, Грецькій Республіці, Італійській Республіці, Королівстві Іспанія, Королівстві Нідерландів, Португальській Республіці, Федеративній Республіці Німеччині, Французькій Республіці судовий захист колективних інтересів може здійснюватися за заявами громадських організацій, асоціацій та має назву «майновий груповий (представницький) позов». З урахуванням такого досвіду запропоновано закріпити право громадських об'єднань, асоціацій на захист інтересів своїх членів шляхом доповнення ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» пунктом 6 такого змісту: «Для здійснення цілей і завдань, визначених в установчих документах, зареєстровані громадські об'єднання можуть подавати позовні заяви до суду для захисту законних прав та інтересів своїх членів (учасників)». Запропоновано для реалізації громадським об'єднанням, асоціаціям прав щодо захисту інтересів груп осіб надати їм право: а) створити підрозділ в своїй структурі, мета діяльності якого буде спрямована на захист інтересів групи осіб; б) одержувати від органів державної влади й управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для захисту групового інтересу.

Розділ 3 «Особливості господарського судочинства за груповими позовами» складається з чотирьох підрозділів, які розкривають особливості суб'єктного складу провадження у справах за груповими позовами, особливості порушення провадження, судового розгляду та змісту судового рішення у справах за груповими позовами.

У підрозділі 3.1 «Учасники провадження за груповими позовами» досліджено особливості та правове положення кожного учасника провадження за груповим

позовом та функції, які вони виконують у ході розгляду та вирішення спору за груповим позовом.

Доводиться, що внесення змін до кола прав та обов'язків позивача-представника та третіх осіб із самостійними вимогами на предмет спору у провадженні за груповим позовом порівняно з їх статусом у позовному провадженні сприятиме підвищенню ефективності досліджуваного виду проваджень.

Уточнено, що представник-позивач за груповим позовом – це особа, яка може діяти як від свого імені, так і в інтересах інших осіб від імені групи та не має право вчиняти дії в інтересах тільки одного або декількох учасників групи. Таким чином, сам представник може бути членом групи, права якої захищаються в суді, однак його інтереси не повинні суперечити інтересам всієї групи. Він займає центральне місце в провадженні за груповим позовом та представляє інтереси всіх інших позивачів, які приєдналися до групового позову. Тому його правовий статус має бути детально врегульований у ГПК України.

Конкретизовано, що у випадку, коли певні особи не бажають приєднуватися до групового позову та вийшли зі складу позивачів за груповим позовом, але мають намір подати індивідуальний позов до даного відповідача за такими самими підставами, слід закріпити їх право вступити в даний процес як треті особи з самостійними вимогами на предмет спору. Участь третіх осіб із самостійними вимогами на предмет спору в груповому позові забезпечує виконання цілого комплексу процесуальних завдань: захист матеріально-правових інтересів цих осіб; сприяння захисту суб'єктивних прав позивача та відповідача у справі; всебічне та повне встановлення всіх обставин справи; економія часу і сил господарського суду.

У *підрозділі 3.2 «Особливості порушення провадження у справі за груповим позовом»* досліджено процедуру подання групового позову та визнання позову груповим.

Обґрунтовано покладання на особу, яка подає груповий позов, лише обов'язку доведення факту можливого порушення прав групи осіб, тобто, їй не обов'язково встановлювати всю групу позивачів, оскільки останнє пропонується покласти на господарський суд.

Аргументовано, з урахуванням різних чинників, що за груповими позовами доречно закріпити в Законі України «Про судовий збір» ставку судового збору у розмірі 2 відсотки від суми позову, але не менше 1,5 розміру мінімальної заробітної плати і не більше 90 розмірів мінімальних заробітних плат. А для інших позивачів, які вступатимуть в процес пізніше, встановити фіксовану мінімальну суму судового збору у розмірі 2 мінімальних заробітних плат з урахуванням суб'єктного складу спору.

У *підрозділі 3.3 «Особливості судового розгляду справ за груповими позовами»* досліджено порядок розгляду господарських справ та обґрунтовано впровадження специфічних етапів провадження за груповими позовами у господарському судочинстві України.

Запропоновано виділення декількох стадій: 1) прийняття позовної заяви господарським судом; 2) допроцесуальна стадія, що складається, у свою чергу, з декількох етапів: а) публікація інформації про порушення провадження за груповим позовом; б) оптація (процесуальний вибір участі або виходу зі складу групи) для

всіх її учасників; в) ознайомлення та підписання членами групи загальної угоди про проведення єдиного судового процесу при об'єднанні кількох позовних вимог; 3) підготовче судове засідання, що складається з двох етапів: а) сертифікація учасників (ідентифікація учасників як членів групи); б) дослідження можливості мирного врегулювання спору сторонами; 4) розгляд справи по суті.

На відміну від перших трьох етапів, запропонована процедура розгляду справи по суті у провадженні за груповим позовом аналогічна процедурі розгляду по суті у позовному провадженні.

Запропоновано закріпити, що сумарний розгляд справи за груповим позовом по суті не перевищуватиме дев'яти місяців, а строк розгляду всієї справи, включаючи підготовчі стадії, не перевищуватиме десятимісячного строку. Даний строк набагато довший, ніж строк розгляду господарської справи у позовному провадженні, виправдовує результат розгляду групового позову – захист прав та інтересів групи осіб.

У *підрозділі 3.4 «Судове рішення у справах за груповими позовами»* досліджено зміст та структуру судових рішень у господарських спорах та обґрунтовано, що зміст судового рішення за груповим позовом як процесуального документу має відповідати загальним вимогам.

Наголошується, що судові рішення має бути законним, обґрунтованим, повним, визначеним, ясним, точним, відповідати документально-процесуальній формі. Відстоюється думка щодо необхідності виділення питань, які необхідно з'ясувати для винесення рішення за груповим позовом, зокрема щодо: виявлення всіх зацікавлених у цьому розгляді осіб; визначення загальної суми відшкодування для всієї групи осіб; черговості задоволення вимог, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду господарської справи.

Аргументовано розсилання рішення за груповим позовом тільки сторонам по справі (позивачу-представнику, відповідачу, третій особі, прокурору) із встановленням на законодавчому рівні обов'язку позивача-представника за свій рахунок розсилати рішення всім іншим учасникам на боці позивача.

Запропоновано доповнити Єдиний державний реєстр судових рішень України вкладкою «Групові позови».

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження групових позовів у господарському процесі та одержані на його основі результати сприяють вирішенню наукового завдання, що полягає у розробці наукових положень і пропозицій щодо удосконалення механізму захисту прав та інтересів групи осіб в господарському процесі з метою господарсько-процесуального забезпечення реалізації права на судовий захист. Зокрема, у дисертації сформульовано наступні основні висновки:

1. Виявлено, що за правовою природою груповий позов є видом процесуальної множинності.

Сформульовано визначення групового позову в господарському процесі як заяви, складеної в установленому законодавством порядку, яка містить адресоване господарському суду прохання про захист прав і законних інтересів однієї або

кількох осіб, у тому числі, груп осіб або невизначеного кола осіб (на момент подачі позову), при пред'явленні якого позивач може вимагати судового захисту своїх прав та інтересів, а також прав і законних інтересів інших осіб, які зазнали аналогічного правопорушення, що виникло на підставі спільного юридичного факту (фактів).

Основною ознакою групового позову є його здатність захистити порушені права та інтереси не тільки однієї людини, а цілої групи осіб. Вказана конструкція завжди передбачає захист приватноправового інтересу.

2. Акцентовано увагу на тому, що сучасне законодавство припускає захист у суді прав та інтересів численної групи осіб, чії права порушено одночасно діями однієї особи, що може бути забезпечено впровадженням у вітчизняне господарське судочинство групових позовів.

Досліджено розвиток групового позову в країнах англосаксонської та континентальної системи права та з урахуванням цього досвіду аргументовано, що особливостями групового позову у вітчизняному господарському судочинстві мають бути: наявність особливого учасника процесу – позивача-представника, сертифікації групи, оптації; обмеження на гонорар представника за груповим позовом; надання суду права відсторонити позивача-представника від участі в процесі, якщо суду стане відомо, що вказана особа не діє в інтересах групи; проведення попереднього слухання (або досудового засідання), на якому вирішується питання про можливість процесуального розгляду справи за груповим позовом; закріплення можливості захисту прав груп осіб за допомогою асоціацій, державних органів, громадських об'єднань, уповноважених на пред'явлення позовів на захист інтересів численних груп осіб.

3. Запропоновано виділяти наступні підстави виникнення (передумови) права на пред'явлення групового позову: 1) наявність у позивача та відповідача процесуальної правоздатності, тобто здатності бути стороною в господарському спорі; 2) підвідомчість справи господарському суду; 3) відсутність рішення суду, господарського або третейського суду, що вступило в законну силу, прийнятого щодо спору між тими ж особами (у межах групового позову мається на увазі первинний позивач та відповідач за позовом) і з тих же підстав; 4) наявність особливостей суб'єктного складу (групи осіб, чії права порушені діями відповідача); 5) наявність загального для всіх позивачів відповідача; 6) однорідність предмета та підстави вимог групи осіб; 7) наявність єдиної доказової бази; 8) використання однакового загального способу захисту прав та інтересів. За відсутності хоча б однієї із зазначених вище підстав, запропоновано відмовляти в порушенні процедури за груповим позовом, але при збереженні можливості розгляду позовної заяви у межах позовного провадження.

4. Аргументовано, що у груповому позові можуть бути виділені три елементи: предмет, підстава та сторони. Особливість права визначення предмету за груповим позовом полягає у тому, що це право може належати тільки позивачеві, який першим подав позов. Усі інші позивачі у даному праві обмежені – у них є лише можливість приєднатися до групового позову, предмет якого чітко визначений на початковій стадії позивачем, який порушив дану справу. Підставою групового позову є зазначена позивачем-представником сукупність юридичних фактів і норм права, що обґрунтовує матеріально-правову вимогу до відповідача. Встановлено, що

особливістю групового позову є суб'єктний склад, зокрема, наявність групи позивачів, об'єднаних груповим інтересом.

5. Обґрунтовано, що групові позови у господарському судочинстві України можуть бути використані: а) прокурором та іншими органами державної влади і місцевого самоврядування на захист прав та інтересів групи осіб; б) учасником (акціонером), який може звернутися до господарського суду на захист юридичної особи, учасником (акціонером) якої він є; в) громадським об'єднанням або асоціацією, яка звертається до господарського суду на захист інтересів своїх членів.

Доводиться, що позовному провадженню за груповим позовом прокурора та інших органів державної влади і місцевого самоврядування як суб'єктів захисту прав та інтересів інших осіб властиві такі ознаки, як: а) специфічний об'єкт судового захисту – поєднаний суспільний або державний інтерес з особистим інтересом конкретних осіб, на захист яких вищевказаний суб'єкт звертається до господарського суду; б) особливий суб'єктний склад на стороні позивача – група осіб і суб'єкт, наділений владними повноваженнями щодо їх захисту; в) прокурор та інші органи державної влади і місцевого самоврядування при вступі у справу є лише процесуальним позивачем; г) рішення за даним позовом має публічно-правове значення, сприяє досягненню певного соціального ефекту, при цьому захищається приватноправовий інтерес (рішення носить персоніфікований характер); д) представляти інтереси групи може один із членів групи та прокурор або інший суб'єкт, наділений владними повноваженнями щодо їх захисту.

6. Аргументовано, що конструкція групового позову дозволяє наділити учасника юридичної особи, яка звернулася до господарського суду з позовом про відшкодування збитків, заподіяних цій юридичній особі, всіма процесуальними правами й обов'язками позивача. Запропоновано також законодавчо закріпити можливість подання позовної заяви акціонерами (учасниками) товариства до такого господарського товариства.

Запропоновано законодавчо закріпити право громадського об'єднання та асоціації подавати позови на захист інтересів своїх членів, учасників, оскільки у такому випадку в описовій частині судового рішення не потрібно буде перелічувати всіх суб'єктів, які входять до даного об'єднання або асоціації.

7. Виявлено, що особливим учасником справ за груповим позовом є представник-позивач. Це особа, яка може діяти як від свого імені, так і в інтересах інших осіб від імені групи та не має право вчиняти дії в інтересах тільки одного або декількох учасників групи. Таким чином, сам представник може бути членом групи, права якої захищаються в суді, однак його інтереси не повинні суперечити інтересам всієї групи.

Особи, які не бажають приєднуватися до групового позову або вийшли зі складу позивачів за груповим позовом, але мають намір подати індивідуальний позов до даного відповідача за такими самими підставами, можуть захистити своє право, вступивши в даний процес як треті особи з самостійними вимогами на предмет спору.

8. Обґрунтовано покладання на особу, яка подає груповий позов, обов'язку доведення факту можливого порушення прав групи осіб без встановлення на момент

подачі позову всієї групи позивачів. Аргументовано закріплення окремих ставок судового збору за груповими позовами.

9. Запропоновано у процесі судового розгляду групового позову до початку розгляду справи по суті виділяти допроцесуальну стадію, що складається з декількох етапів: а) публікація інформації про порушення провадження за груповим позовом; б) оптація (процесуальний вибір участі або виходу зі складу групи); в) ознайомлення та підписання членами групи угоди про проведення єдиного судового процесу; а також підготовче судове засідання, на якому здійснюється: а) сертифікація учасників (ідентифікація учасників справи як членів групи); б) дослідження можливості мирного врегулювання спору сторонами.

10. Аргументовано, що у змісті судового рішення за груповим позовом встановлюються факти, які з'ясовуються при винесенні рішення, зокрема щодо: виявлення всіх зацікавлених у цьому розгляді осіб; визначення загальної суми відшкодування для всієї групи осіб; черговості задоволення вимог, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду господарської справи.

Обґрунтовано розсилання рішення за груповим позовом тільки сторонам по справі (позивачу-представнику, відповідачу, третій особі, прокурору) із встановленням на законодавчому рівні обов'язку позивача-представника за свій рахунок розсилати рішення всім іншим учасникам на боці позивача.

На основі теоретичних пропозицій та висновків запропоновано доповнення Господарського процесуального кодексу України положеннями, присвяченими особливостям розгляду групових позовів, а саме: статей 3, 22, 26, 28, 63, 64, 69, 87, зміни та доповнення до статті 1 ГПК України, а також зміни до статті 21 та доповнення до статті 118 Господарського кодексу України, зміни до статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» та статті 4 Закону України «Про судовий збір».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коваль В. В. Право на иск в хозяйственном процессе / В. В. Коваль // Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління : зб. наук. пр. / МОН України, Одеський нац. ун-т. ім. І.І. Мечникова. – Одеса : Вид-во «Букаєв Вадим Вікторович», 2008. – Т. 11, вип. 20, ч. 1. – С. 135 – 140.
2. Коваль В. В. Правова природа иска в хозяйственном судопроизводстве / В. В. Коваль // Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління : зб. наук. пр. / МОН України, Одеський нац. ун-т. ім. І.І. Мечникова. – Одеса : Вид-во «Букаєв Вадим Вікторович», 2008. – Т. 11, вип. 22, ч. 2. – С. 106 – 111.
3. Коваль В. В. Способы защиты ответчика / В. В. Коваль // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 12. – С. 67 – 70.
4. Коваль В. В. Правовое значение элементов иска / В. В. Коваль // Правова держава. – 2009. – № 11. – С. 33 – 37.
5. Коваль В. В. Возвращение искового заявления как негативное препятствие в защите прав субъектов хозяйствования / В. В. Коваль // Город, регион, государство : экономико-правовые проблемы хозяйствования : в 2-х т. / НАН Украины, Ин-т экон.-прав. исследований. – Донецк : Ноулидж, 2009. – Т. 1. – С. 332 – 337.

6. Коваль В. В. Правовая природа процессуальной множественности в хозяйственном процессе / В. В. Коваль // *Правова держава*. – 2011. – № 13. – С. 59 – 62.

7. Коваль В. В. Правовая природа группового иска / В. В. Коваль // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. – 2012. – Вип. 20, ч. 1, т. 2. – С. 24 – 27.

8. Борщенко В. В. Особенности возбуждения производства по групповым искам / В. В. Борщенко // *Закон и жизнь*. – 2013. – № 8/4 (260). – С. 3 – 6.

9. Коваль В. В. Закрепление права на иск в проекте ХПК Украины / В. В. Коваль // *Сборник научных статей студентов, аспирантов и соискателей экономико-правового факультета ОНУ им. И.И. Мечникова*. – Одесса : Астропринт, 2008. – Т. 7. – С. 132 – 134.

10. Коваль В. В. Возражения против иска / В. В. Коваль // *Збірник наукових статей студентів, аспірантів та здобувачів економіко-правового факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова*. – Одеса : Астропринт, 2009. – Т. 8. – С. 176 – 178.

11. Коваль В. В. Значение юридического интереса как предпосылки права на предъявление иска / В. В. Коваль // *Право та економіка : генезис, сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 30 травня 2008 р.)*. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 179 – 183.

12. Коваль В. В. Иск в защиту неопределенного круга лиц / В. В. Коваль // *Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу : матеріали I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяченої 90-річчю СНУ ім. В. Даля (Луганськ, 3–10 лютого 2010 р.)*. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – С. 350 – 352.

13. Коваль В. В. Понятие иска в хозяйственном судопроизводстве / В. В. Коваль // *Экономико-правовые исследования в XXI веке : история, современное состояние и перспективы совершенствования хозяйственного законодательства : материалы I Междунар. науч.-практ. Интернет конф. (Донецк, 16–18 февраля 2009 г.) / НАН Украины, Ин-т экон.-правов. исследований*. – Донецк : Вебер, 2009. – С. 252 – 255.

14. Коваль В. В. Роль института групповых исков в усовершенствовании законодательства Украины / В. В. Коваль // *Сучасне міжнародне та вітчизняне право як регулятор суспільних відносин : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 жовтня 2010 р.) : у 3-х ч.* – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2010. – Ч. 2. – С. 98 – 99.

15. Коваль В. В. Проблемы внедрения института группового иска / В. В. Коваль // *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні : проблеми теорії та практики : зб. матеріалів II Всеукр. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (Маріуполь, 12 березня 2010 р.)*. – Маріуполь : МДГУ, 2010. – С. 74 – 75.

16. Коваль В. В. Судебное решение по делам по групповым искам / В. В. Коваль // *Актуальні проблеми сучасного законодавства України : зб. наук. статей та тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10 грудня 2012 р.) / Одеський ін-т підприємн. та права*. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 77 – 80.

АНОТАЦІЯ

Борщенко В.В. Групові позови в господарському процесі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2015.

У дисертації виявлено особливості розвитку групового позову в країнах світу та Україні. Виявлено правову природу групового позову. Запропоновано дефініцію «груповий позов». Проаналізовано складові права на груповий позов у господарському процесі, його елементи. Виявлено особливості захисту прокурором групового інтересу в господарському судочинстві, використання групового позову при захисті інтересу господарського товариства. Запропоновано використання групового позову за заявами громадських об'єднань та асоціацій. Уточнено специфіку статусу учасників провадження за груповими позовами в господарському судочинстві. Досліджено особливості порушення провадження, судового розгляду та викладення судового рішення у справах за груповими позовами. Внесено пропозиції щодо впровадження групових позовів у господарський процес України.

Ключові слова: господарський процес, позов, груповий позов, право на груповий позов, судовий розгляд, провадження за груповими позовами.

АННОТАЦИЯ

Борщенко В.В. Групповые иски в хозяйственном процессе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2015.

В диссертации исследуется целесообразность внедрения группового иска как одного из средств защиты прав и законных интересов групп лиц в хозяйственном судопроизводстве. В работе с новых позиций выявлена природа и сущность группового иска, проанализированы особенности развития группового иска в мире и Украине.

Исследованы существующие определения понятия группового иска, на основании которых усовершенствовано определение данного понятия в хозяйственном процессе как заявления, составленного в установленном законом порядке, содержащего адресованную хозяйственному суду просьбу о защите прав и законных интересов одного или нескольких лиц, в том числе группы лиц или неопределенного круга лиц (на момент подачи иска), при предъявлении которого истец может требовать судебной защиты своих прав и интересов, а также прав и законных интересов других лиц, подвергшихся аналогичному правонарушению, возникшему на основании единого юридического факта.

Аргументировано, что основаниями возникновения права на предъявление группового иска являются: 1) наличие у истца и ответчика процессуальной правоспособности; 2) подведомственность спора хозяйственному суду;

3) отсутствие решения суда, арбитражного или третейского суда, вступившего в законную силу, принятого по спору между теми же лицами (в пределах группового иска имеется в виду первоначальный истец и ответчик по иску) и по тем же основаниям; 4) наличие особого субъектного состава (группы лиц, чьи права нарушены действиями ответчика); 5) наличие общего для всех истцов ответчика; 6) однородность предмета и основания требований группы лиц; 7) наличие единой доказательственной базы; 8) использование единого общего способа защиты прав и интересов. Обосновано, что при отсутствии любого из указанных оснований исковое заявление может быть рассмотрено в исковом производстве.

Обосновано, что в групповом иске следует выделять три элемента: предмет, основание и стороны. Особенность права определения предмета по групповому иску заключается в том, что это право может принадлежать только истцу, который первым подал иск.

Исследован статус прокурора, иных органов государственной власти и местного самоуправления как субъектов защиты группы лиц. Уточнено, что истец в таком деле должен признаваться материальным истцом, а прокурор, иные органы государственной власти и местного самоуправления – только процессуальным истцом, действующим от своего имени, но в интересах иных лиц в силу закона.

Конкретизирована отличительная черта группового иска в защиту участников хозяйственного общества: с его помощью можно защитить одновременно интересы всех участников хозяйственного общества. Предложено закрепить право общественных организаций, ассоциаций на подачу исков в защиту интересов своих членов.

Исследованы особенности и правовое положение участников производства по групповому иску. Уточнено, что истец-представитель по групповому иску – это лицо, которое может действовать как от своего имени, так и в интересах иных лиц от имени группы и не имеет права совершать действия в интересах только одного или нескольких участников группы. Если определенные лица не желают присоединиться к групповому иску и вышли из состава истцов по групповому иску, но намерены подать индивидуальный иск к данному ответчику по таким же основаниям, следует закрепить их право вступить в данный процесс в качестве третьих лиц с самостоятельными требованиями на предмет спора.

Обосновано, что лицо, подающее групповой иск, должно доказать факт возможного нарушения прав группы лиц. Хозяйственный суд при подаче такого иска должен изучить основания (критерии) признания иска групповым и при их отсутствии – отказать в возбуждении процедуры по групповому иску и рассмотреть иск в исковом производстве.

Предложена процедура рассмотрения хозяйственного дела по групповому иску с выделением допроцессуальной стадии, включающей: а) публикацию информации о возбуждении производства по групповому иску; б) оптацию (процессуальный выбор участия или выхода из состава группы) для всех ее участников; в) ознакомление и подписание членами группы общего соглашения о проведении единого судебного процесса при объединении нескольких исковых требований, а также стадии подготовительного судебного заседания, включающей:

- а) сертификацию участников (идентификацию участников как членов группы);
- б) исследование возможности мирного урегулирования спора сторонами.

Обосновано выделение вопросов, которые выясняются при вынесении решения по групповому иску, в частности: 1) выявления всех заинтересованных в этом рассмотрении лиц; 2) определения общей суммы возмещения для всей группы лиц; 3) очередности удовлетворения требований, исходя из фактов, установленных в процессе рассмотрения хозяйственного дела.

Обоснованно дополнение Единого государственного реестра судебных решений Украины вкладкой «Групповые иски». Подготовлены предложения по изменению и дополнению ХПК Украины, Хозяйственного кодекса Украины, законов Украины «Об общественных объединениях», «О судебном сборе».

Ключевые слова: хозяйственный процесс, иск, групповой иск, право на групповой иск, судебное разбирательство, производство по групповым искам.

ANNOTATION

Borshchenko V.V. Class actions in the economic trials. – On rights for a manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.04 – commercial law, commercial law procedure. – Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences in Ukraine, Kyiv, 2015.

In the thesis the special features of the class actions institution in the world's countries and Ukraine were displayed. The legal ground of the class actions was developed. The designation of the "class actions" was proposed. The components for the right as to class action in the economic trials, its elements were analyzed. The prosecutor's defense peculiarities for the group interest in the economic legal proceedings, the class actions application under the defense of the economic association interest were revealed. The class actions implementation on the social organizations and associations petitions was proposed. The specific character for the status of the proceedings members under the class actions in the economic trials was pointed out. The specifics of the proceedings delinquency were examined, court trials and adjudication in the suits on the class actions as well. The proposals as to the class actions coming into force in the economic trials of Ukraine were introduced.

Key words: economic trial, action, class action, right for the class action, court trial, proceedings under the class actions.